

Оп. 1. – Спр. 79. – Арк.116 зв; 41. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2008. – Арк.187; 42. Известия ЦК КП(б)У. – 1922. - № 10-11. – С. 4; 43. Майборода В.К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917-1941 рр.) // Укр. іст. журн. – 1990. - № 11. – С. 62; 44. Народна освіта і педагогічна думка в Українській РСР (1917-1967). – К., 1967. – С. 35; 45. ЦДАВО України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 117-118; 46. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2225. – Арк.52, 58; 47. ЦДАВО України. – Ф. 4805. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 129 зв; 48. До історії міжнародних процесів на Україні // Укр. іст. журн. – 1991. - №1. – С.102; 49. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 8. – Спр. 91. – Арк. 22; 50. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канадський інститут Українських Студій Альбертського Університету, 1992. – С.76; 51. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр.2002. – Арк.58,66; 52. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр.2702. – Арк.24; 53. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр.621. – Арк. 70; 54. Скрипник М.О. Вибрані твори. – К., 1991. – С. 377; 55. Глинский А.Б. Национальные меньшинства на Украине. – Х., 1931. – С. 64; 56. Майборода В.К. З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928-1941рр.) // Початкова школа. – 1990. - № 12. – С. 34; 57. Пилипенко Б. К совещанию совпартшкол. (Из опыта работы Харьковской губернии) // Знамя коммунизма. – 1924. - № 5. – С. 62-63; 58. Доповідь голови Укрголовпрофосвіти Я. Ряппо «Рік українізації в шкільній справі»// Укр. іст. журн. – 1991. - № 1. – С.100; 59. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-і роки. – К.,1991. – С. 255; 60. Петровський Г. До народних учителів // Більшовик. – 7 лютого 1923 р. – С. 1; 61. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991. – С. 339; 62. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997. – С.120; 63. Скрипник М. Перебудовними шляхами // Комуністична освіта. – 1931. - №. 7-8. – С. 32; 64. Вісті. – 20 листопада 1926 р; 65. ЦДАВО України. – Ф.1. - Оп.2. - Спр.2225. - Арк.50; 66. ЦДАВО України, Ф. 166.- Оп.4.- Спр. 853.- Арк. 12; 67. ЦДАВО України.- Ф. 166, Оп.4.- Спр. 853.- Арк. 11; 68. Українізація установ Соцвиху // Більшовик. – 11 серпня 1923 р. – С. 1; 69. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991. – С. 339; 70. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997. – С.120; 71. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр.2251. – Арк.22; 72. Політична підготовка вчителів // Більшовик. – 19 квітня 1923 р. – С. 1; 73. Затонський В. До радянського учителя // Радянська освіта. – 1923. – №1. – С. 7; 74. Кліцаков І.О. Педагогічні кадри України (1917-1937 рр.) – Донецьк: Юго-Восток, 1997. – С.149; 75. Майборода В.К. З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928-1941рр.) // Початкова школа. – 1990. - № 12. – С. 35; 76. Сігаєва Л.Є. Становлення і розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.). – К., 2000. – С.102.

В.В. Кононенко

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ ТА ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ: ВІД РСДРП ДО РКП(Б)

Національна політика більшовиків визначалась принципом політичної доцільності й зазнавала трансформації відповідно до завдань, які ставила перед собою партія. Перетворившись на потужну політичну силу, вони перейшли від політики загравання до національних почуттів, гасел про самовизначення та відокремлення до агресивної політики щодо відновлення нової могутньої імперії за радянським зразком.

У статті автор проаналізував основні програмні документи РСДРП та РКП(б), що стосувалися національної політики партії та охарактеризував її основні принципи та підвалини у контексті більшовицької національної політики стосовно України.

При підготовці роботи були використанні дослідження Л. Нагорної, В. Колісника, А. Абашидзе, А. Авторханова та збірники документів, що містять основні програмні матеріали партії з визначених питань¹.

Національна політика Російської імперії, що за своєю суттю залишалася колоніальною і проявилась у експлуатації ресурсів національних окраїн, «русифікації», асиміляції неросійського населення, остаточно заплутала клубок національних відносин на підконтрольній території. Вже під кінець ХІХ ст. у діяльності політичних партій все частіше поряд із гаслами соціальної справедливості починають оформлюватися ідеї національного розвитку народів, що входили до складу імперії. На початку ХХ століття в умовах наростання соціально-економічної кризи питання національних відносин набувають неабиякої ваги, чим і намагаються скористатися ряд політичних сил. Національне питання стало для більшовиків тією політичною картою, якою вони намагалися скористатися не раз, хоча й вони та їх послідовники «застосовували в національному питанні

(і зокрема в питанні про право націй на самовизначення) політику подвійних стандартів: вони визнавали право націй на самовизначення при капіталізмі за певних умов, а при соціалізмі фактично не залишили націям такого права»². На думку ряду істориків, виникнення на початку ХХ століття права націй на самовизначення стало не більш ніж популістською декларацією, що була висунута з огляду на політичну кон'юктуру та була покликана підняти авторитет серед мас³.

Проте право на самовизначення вперше було сформульоване політичними конкурентами більшовиків, для яких воно стало «загальноновизнаним принципом демократії взагалі, а не винаходом Леніна...»⁴. Слід зазначити, що право нації на самовизначення виникло у результаті трансформації національного принципу побудови держав наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. За словами основного ідеолога «революційної школи з національного питання»⁵ В.І.Леніна, нації складають «єдиний історичний ряд розвитку» і є логічним наслідком існування племені (союзу племен) та народності⁶. Проте в умовах існування буржуазного класового суспільства націю розривають класові антагонізми, що заважають їй бути єдиним організмом. На жаль, Ленін та його послідовники вважали, що народ переростає у націю насамперед матеріальними інтересами та відносинами, мало звертаючи увагу на психологічні, культурні, мовні фактори. На їхню думку, сутність нації як спільності полягає у тому, що вона є «безумовно соціальною, соціально-історичною спільністю»⁷. Право на самовизначення трактувалося більшовиками як право кожної нації без тиску і примусу обирати національно-державні форми існування. «Це значить: великороси не будуть насильно вдержувати ні Польщі, ні Курляндії, ні України, ні Фінляндії, ні Вірменії, взагалі ні одного народу. Великороси пропонують братерський союз усім народам і утворення спільної держави за добровільною згодою кожного народу, а ні в якому разі через насильство, пряме чи посереднє»⁸. На нашу думку, такий широкий діапазон національної політики був зумовлений намаганням більшовиками розширити соціальну базу партії, яка на думку ряду істориків залишалася російською і не мала потужної підтримки в регіонах. Цілковито очевидно, що такі заяви лідерів партії сприяли появі відцентрових тенденцій у суспільстві, що аж ніяк не могло бути цілком більшовиків. Дослідник радянської національної політики Л. Нагорна вважає, що, на відміну від теоретиків європейської соціал-демократії, які тлумачили самовизначення націй здебільшого як спосіб задоволення культурно-побутових потреб, теоретики більшовизму не вбачали особливої небезпеки у розпаді великих багатонаціональних імперій. Підтримуючи ці вимоги, що жили відцентрові тенденції у суспільстві, більшовики на перший план ставили ідею «світової революції», в якій питання про національні особливості, кордони тощо були не істотними⁹. Централізація держави повинна була сприяти новій формулі – злиття робітників усіх націй. Завуальований принцип утворення нової держави диктатури пролетаріату на основі денационалізованого робітничого класу пізніше практично буде втілений у життя. Крім того, соціалістична нація – це нова історична спільність, яка базується на зв'язках, що складаються в результаті утвердження соціалістичного способу виробництва та виникає в результаті якісного перетворення на основі марксистсько-ленінської ідеології національної культури і психології, створення нових цінностей у всіх сферах національного життя.

Слід зазначити, що право на самовизначення та відокремлення, на нашу думку, було лише тимчасовим кроком партії. Це визнавав і сам В. Ленін: «Відокремлення зовсім не наш план. Відокремлення ми зовсім не проповідуємо. Загалом, ми проти відокремлення. Але ми стоїмо за право на відокремлення з огляду на чорносотенний великоруський націоналізм, який так споганив справу національного співжиття, що іноді більше зв'язку вийде після вільного відокремлення»¹⁰. При виробленні політичної лінії РСДРП стосовно національного питання керівництво партії ніколи не відходило від принципу підпорядкованості національного питання корінним завданням соціалістичної перебудови суспільства.

Після подій першої російської революції 1905 р. на короткий період відбулись часткові зміни в законодавстві, що за своєю суттю були ліберальними. Вони сприяли тимчасовому розквіту національного життя, проте власне національні партії регіонів імперії поки що були у ролі політичних аутсайдерів і залишались у тіні загальноросійських партій.

Із падінням царського режиму у березні 1917 р. національно-визвольний рух народів Російської імперії став на новий, вищий щабель. Сприятливі умови для розвитку національного життя поневолених народів склалися не стільки за рахунок цілеспрямованої політики Тимчасового уряду щодо розв'язання національного питання, а насамперед внаслідок часткової децентралізації імперії та хаосу, який був породжений лютневою буржуазною революцією 1917 р. За своєю суттю національна політика Тимчасового уряду стосовно України та інших регіонів імперії залишалася великодержавною та шовіністичною. Один із лідерів національної революції в Україні та член

.....
делегатії Центральної Ради, що у травні 1917 р. вела переговори з Тимчасовим урядом у Петрограді, В.Винниченко так коментував особливості цієї політики: «Вимірюючи територію майбутньої автономії України, вони торкнулись Чорного моря, Одеси, Донецького району, Катеринославщини, Херсонщини, Харківщини. І тут від однієї думки, від одної уяви, що донецький і херсонський вугілля, що катеринославське залізо, що харківська індустрія одніметься в них, вони до того захвилювались, що забули про свою професорську мантию, про свою науку, про високі Установчі збори, почали вимахувати руками, розхристались і виявили суть свого руського, гладкого, жадного націоналізму»¹¹. До українського національного руху сформувалась і внутрішня опозиція в особі російських консерваторів і поміркованих, що побоювались розвалу «єдиної та неподільної Росії», радикалів, що підозрювали, що український національний рух може порушити «єдність робітничого класу», та євреїв, багато з яких ототожнювались з російською культурою та діяли в російських соціалістичних партіях. Проте події в Україні отримали підтримку більшовиків, які в резолюції «Про владу», що була оголошена більшовицькою фракцією на засіданні Центрального Виконавчого Комітету Ради робітничих і солдатських депутатів 13 вересня 1917 р., зажадали від влади негайних заходів щодо «здійснення на практиці права націй, що живуть в Росії, на самовизначення, передусім, задоволення вимог Фінляндії та України»¹².

З приходом до влади у жовтні 1917 р. у більшовиків з'явилась можливість втілити декларовану національну політику на практиці. Вже в одному із перших декретів нової влади – «Про мир» – більшовики виступили за «справедливий та демократичний мир... без анексії (тобто без насильного захоплення чужих земель, без насильного приєднання чужих народностей). Вражає арсенал визнаних більшовиками способів втілення бажання жити нації окремо - « у пресі, в народних зборах, в рішеннях партій чи хвилюваннях і повстаннях проти національного гніту»¹³. «В декларації прав народів Росії» (15 листопада 1917 р.) засуджувалась національна політика царизму і проголошувалась політика «добровільного та чесного союзу народів Росії», в основу якої покладені наступні принципи: «1. Рівність та суверенність народів Росії. 2. Право народів Росії на вільне самовизначення, аж до відокремлення та утворення самостійної держави. 3. Відміна усіх і всіляких національних і національно-релігійних привілеїв та обмежень. 4. Вільний розвиток національних меншин та етнічних груп, що населяють територію Росії»¹⁴. Сигнали свободи посилались в усі регіони імперії. У зверненні Ради Народних Комісарів «До всіх трударів-мусульман Росії і Сходу» зазначалось, що «віднині всі вірування і звичаї, національні і культурні установи мусульман оголошуються вільними і недоторканими», проте у даному зверненні вже не було слів про самовизначення та відокремлення цих народів, а навпаки, містився заклик до «підтримки революції і її повноправного уряду»¹⁵.

Декларовані кроки більшовицької влади створюють ілюзію демократичної та відкритої національної політики. На жаль, вона проводилась відповідно до принципу революційної доцільності, і, як покажуть наступні події, утворення суверенної незалежної Української держави, аж ні як не узгоджувалось із планами більшовиків. Для більшості членів РСДРП, за словами відомого українського більшовика М. Скрипника, «Україна не існувала як національна одиниця», а один із найвпливовіших вождів більшовицького руху в Україні Г. П'ятаков відверто заявив, що партія остаточно повинна відкинути гасло права націй на самовизначення: «Ми не повинні підтримувати українців, оскільки їхній рух не вигідний пролетаріатові. Росія не може існувати без українського цукру, промисловості, вугілля, крупи тощо»¹⁶. Проте Раднарком та особисто В. Ленін не змогли одразу відкинути національні вимоги Центральної Ради, намагались діяти обережно, і для того, щоб урятувати престиж російських інтернаціоналістів 3 грудня 1917 р., визнали право України на самовизначення. Проте вже через декілька тижнів у «Маніфесті до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради», поряд із підтвердженням права на самовизначення, Центральна рада ставилась перед такими ультимативними вимогами, які повністю перекреслювали її право на суверенітет та призвели до відкритого українсько-радянського збройного протистояння. У цей час Раднарком почав усіляко підтримувати встановлення радянської влади в Україні. Спочатку у резолюції крайового з'їзду більшовиків України (16-18 грудня 1917 р.) «Про українську Центральну Раду» остання була звинувачена у «контрреволюції, буржуазній шовіністичній політиці та прикритті національними лозунгами»¹⁷, потім 25 грудня було утворено Центральний Виконавчий Комітет робітничих і селянських депутатів, який оголосив про позбавлення Центральної Ради «захоплених нею прав» та призначення Народного секретаріату як уряду України¹⁸. Більшовики продовжували загравати до українського народу національними гаслами. Саме на цьому з'їзді було прийнято резолюцію «Про самовизначення України», у якій Україна визнавалась федеративною частиною

Російської республіки та засуджувалась контрреволюційна, буржуазна політика Центральної Ради. На думку делегатів з'їзду принцип національного самовизначення України – це диктатура робітників і селян та Українська робітничо-селянська республіка, що заснована на тісній солідарності трудящих мас, незалежно від їх національної приналежності, з трудящими масами Росії¹⁹.

Оцінюючи події того часу в Україні, В.Затонський у своєму виступі на X з'їзді РКП (б) (1921 р.) говорив: «Національний рух... був пробуджений революцією. Цього ми не передбачили, у певний спосіб прогавили. Це необхідно прямо сказати. У цьому була колосальна помилка Комуністичної партії, яка працювала на Україні... Революція пробудила культурний рух, пробудила широкий національний рух, а ми не спромоглися спрямувати у наше русло цей національний рух, ми прогавили його, і він пішов цілком шляхом, яким повела його місцева дрібнобуржуазна інтелігенція і куркульство²⁰».

Слід зазначити, що прорахунки у національній політиці викривались українськими комуністами. Так, у 1919 р. В. Шахрай та С. Мазлах у книзі «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною» висловлювали переконання у тому, що революція в Україні була водночас і соціальною, і національною. На їхню думку, лише обставини змусили більшовиків проголосити Україну радянською республікою зі власним урядом. Згідно із переконаннями авторів проголошена більшовиками теза про національне самовизначення не мала під собою реального ґрунту²¹.

В Україні сформувалася досить потужні політичні сили, які відстоювали соціалістичні ідеї, проте не дотримувались більшовицької платформи. Так, Українська комуністична партія (боротьбистів) об'єднувала у своїх рядах у 1919 р. 15 тис. членів, Українська комуністична партія (укапісти) – 4 тис., тоді як КП(б)У в 1918 р. об'єднувала 4360 комуністів²². За оцінками укапістів і боротьбистів, більшовики були інонаціональною силою, а радянська влада – чужа національному духові українського народу²³.

Поступово РКП(б), що стала потужною політичною силою та зуміла взяти ситуацію під свій контроль, починає відмовлятися від декларованих принципів національної політики. Ще у резолюції III Всеросійського з'їзду Рад «Про політику Ради Народних Комісарів з національного питання» був визначений курс на перетворення Російської імперії в братський союз об'єднаних на добровільних, федеративних засадах Радянських Республік Росії²⁴. У «Програмі Російської Комуністичної Партії (більшовиків), прийнятої на VIII з'їзді партії» (березень 1919 р.) головною метою визначалось зближення пролетарів різних національностей, а як перехідна форма до зближення партія ратувала за федеративне об'єднання держав, організованих відповідно до радянського типу²⁵. Постановою Центрального виконавчого Комітету УРСР «Про об'єднання військових сил радянських республік» було доручено президії звернутися до виконавчих комітетів усіх радянських республік з пропозицією виробити конкретні форми спільної боротьби з контрреволюцією²⁶. А відповідно до декрету Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету «Про об'єднання радянських республік» розпочався безповоротний процес утворення єдиної союзної держави – відбулось тісне об'єднання військової організації та військового командування, Рад Народного Господарства, залізничного управління й господарства, фінансів, комісаріатів праці. Резолюція VII Всеросійського з'їзду Рад «Про пригноблені нації» вже не розглядала право на самовизначення, а лише підтверджувала «право українських робітників і трудових селян вирішити питання про остаточну форму союзу з трудящими масами інших радянських республік²⁷».

Отже, слід зробити висновок, що національна політика більшовиків у національному питанні була досить суперечливою. Ще з дореволюційних часів керівники РСДРП(б) використовували національне питання для боротьби з своїми супротивниками. Проте на практиці не тільки не намагались втілити у життя принцип про самовизначення та відокремлення, а й домагались «єднання трудящих усього світу» для спільного фронту боротьби з буржуазією та експлуататорами. Крім того, національне питання було завжди другорядним у порівнянні із питанням соціальним.

У даній статті автор проаналізував лише основні аспекти трансформації більшовицької національної політики від становлення партії до її утвердження при владі в Україні. Подальшого детального вивчення потребують принципи, форми, методи національної політики РКП(б) та її зміна у пізніші періоди радянської історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Колісник В. Національний суверенітет та право нації на самовизначення // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №1; Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутрегосударственному праву. – М., 1996; Авторханов А. Империя Кремля. – Минск-Москва, 1991. Нагорна Л.

Радянська національна політика // Політичні читання. – 1995. - № 1; Образование СССР. Сборник документов. 1917-1924 гг. – М., 1949; История советской конституции (в документах): 1917-1956. – М., 1957; Національні процеси в Україні: історія і сучасність: Документи і матеріали: Довідник у 2-х ч. Ч. II / Упоряд.: Кресіна І.О., Панібудьласка В.Ф.; За ред. Панібудьласки В.Ф. – К., 1997; 2. Колісник В. Національний суверенітет та право націй на самовизначення // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - № 1. – С.34; 3. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутрегосударственному праву. – М., 1996. – С.184; 4. Авторханов А. Империя Кремля. – Минск-Москва, 1991. – С.5; 5. Гилилов С. В.И. Ленин – организатор советского многонационального государства. – М., 1960. – С.5; 6. Развитие национальных отношений в СССР: для самостоятельно изучающих марксистско-ленинскую теорию и политику КПСС. – М., 1986. – С.9; 7. Гилилов С. Вказана праця. – С.11; 8. В.І.Ленін. Повне зібрання творів. – Т.32. – С.41; 9. Там само. – С.161; 10. Гилилов С. Вказана праця. – Т.48. – С. 10; 11. Мицик Ю., Бажан О.. Історія України. Ч. III: 3 1914 р. до наших днів. – К., 2003. – С.17; 12. О власти // Рабочий. – 1917. - №10. – С.1; 13. История советской конституции (в документах): 1917-1956. – М., 1957. – С.44-45; 14. Там само. – С.57-58; 15. Там само. – С.66-67; 16. Сторінки історії України: ХХ століття. – К., 1992. – С.11; 17. КП(б)У в резолюциях ее съездов и конференций – Х., 1927. – С.1-2. 18. Там само – С.89-92; 19. Там само. – С.73-74. 20. Десятый съезд РКП (б): Стеног. Отчет. – М., 1963. – С.202-203; 21. «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки. К., 2003. – С.29-30. 22. Там само. – С.31; 23. Там само. – С.31; 24. История советской конституции (в документах): 1917-1956. – М., 1957. – С.105; 25. Там само. – С.201-202; 26. Там само. – С.206-207; 27. Там само. – С.215-216.

Т.С. Цьомра

ДІЯЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКИХ ЛІКАРІВ УКРАЇНИ В ДОБУ НЕПУ

Здоров'я нації значною мірою залежить від стану її медичного обслуговування. Історія лікарської справи в Україні лише нещодавно стала предметом спеціальних досліджень й наукових конференцій науковців¹. Утім, майже всі вони витримані в річищі узагальнюючої характеристики, мають широкі хронологічні межі, здебільшого висвітлюють медицину міста тощо. Малодослідженими в такому разі залишаються проблеми, присвячені окремим аспектам історії лікарської справи села на різних етапах, й серед них – проблема діяльності сільських лікарів в Українській СРСР за доби НЕПу.

Отже, метою статті є спроба з'ясувати стан лікарського обслуговування українського села в період 1921-1928 рр., а завданням – виокремлення основних напрямів та особливостей діяльності сільських лікарів.

Радянські дослідники вважали, що всього на початок НЕПу в Україні працювало 7,6 тис. лікарів і 13 тис. осіб середнього медичного персоналу². На початку 1990-х рр. дослідники запропонували щодо цього періоду дещо інші цифри: 7648 лікарів і 24 тис. осіб середнього медичного персоналу³. На наш погляд, вище зазначені розбіжності не є істотними для українського села початку 1920-х рр., адже можна з впевненістю стверджувати, що в ньому лікарська верства становила невелику частину від зазначених вище показників і була представлена дуже поодинокі (це фіксують архівні джерела і преса тих часів). За таких умов ефективною робота сільських лікарів могла бути лише в режимі активної (насамперед матеріально-технічної) підтримки їх з боку місцевих органів влади. Й абсолютно закономірним видається те, що однією з комісій, які засновувалися під час створення сільрад, була санітарна (лікарська).

Дуже багато залежало від рівня освіти, кваліфікації й досвіду лікарів, які все ж таки йшли працювати в аграрний сектор. Існує багато свідчень, що в добу НЕПу ситуація в цій площині була незадовільною. Акушеркам, особливо молодим, не вистачало елементарного досвіду. Скажімо, на Поліссі етнографи записали таке свідчення: «Нічого вона (акушерка) не зна і така молоденька – одной жунке прірезала так пупчіка, що аж кров полілась..., нещастненьке посінсло, то се позвалі бабу [сільську повитуху], то баба докончіла [справу]...»⁴.

Поза всякими сумнівами, в радянські часи медичні працівники багато зробили для розвитку закладів охорони материнства й дитинства у сільській місцевості. Так, ініціатором будівництва колгоспних пологових будинків був відомий лікар – професор Г.Ф. Писемський. Однак перший в Україні сільський пологовий будинок з'явився вже після згортання НЕПу. Його організувала у с. Сербо-Слобідка на Житомирщині сільська акушерка М.М. Кулик (на 1937 р. у селах УРСР було вже понад 2 тис. таких закладів)⁵. Також варто підкреслити, що селянство не особливо довіряло цим установам, користуючись переважно послугами «народних акушерок», тобто баб-повитух. Лише з часом (де швидше – на кінець 1940-х років, де повільніше – до середини 1950-х) «кушорки», як називали в селах випускниць відповідних медичних закладів, таки перебрали на себе функції єдиної в селі родопомічниці⁶.